

beginselen uitsluitend ontleend te hebben aan „zekere kiemen van waarheid, die van nature in onze zielen zijn” en hij beroemt zich er op, dat hij daaruit „de hemelen, de sterren, de aarde en zelfs, op die aarde, water, lucht, vuur en mineralen” gededuceerd heeft <sup>31</sup>). Wat Descartes in werkelijkheid gaf was een fantastisch kosmologisch systeem. Toch vond het grooten aanhang; immers het „verklaarde” volgens begrijpelijke, „klare en duidelijke”, mechanische beginselen worden en zijn van de wereld; het verklaarde scheikundige en physiologische reacties, het gaf een systeem, dat in principe alle problemen oploste en in zijn rationaliteit paste bij den geest van het classicisme.

Natuurlijk ontbrak het niet aan verzet. Daar was de scholastiek, die ook een „systeem” had, dat alles verklaarde, maar de beginselen van de School waren niet „klaar en duidelijk”, zoodat zij voortdurend aan terrein verloor. Dan was er — ook reeds in de 17de eeuw — het verzet van de zijde der empirische natuurwetenschap. Pascal <sup>32</sup>) voorop: hij ziet in, dat Descartes van allerlei verschijnselen slechts bewijst hoe ze mogelijkerwijze zouden kunnen ontstaan, maar niet dat zij inderdaad zóó verklaard *moeten* worden als hij het doet. Alles verklaren door „vorm en beweging” vindt Pascal best, maar zeggen „welken vorm en welke beweging” acht hij „onnut en onzeker” <sup>33</sup>). Bovendien ergert Pascal zich aan de overschatting van de Rede ten opzichte van de Ervaring, zoowel bij de scholastieken als bij Descartes: „De proefnemingen zijn de eenige meesters, die men in de physica moet volgen” <sup>34</sup>). Als hij den Jezuiet Noël be-

<sup>31</sup>) Oeuvres VI, p. 64, regel 1—10: Premierement, i' ay tasché de trouver en general les Principes ou Premieres causes, de tout ce qui est, ou qui peut estre, dans le monde, sans rien considerer, pour cet effect, que Dieu seul, qui l' a crée, ny les tirer d' ailleurs que de certaines semences de Veritez qui sont naturellement en nos ames. Après cela, i' ay examiné quels estoient les premiers et plus ordinaires effets qu' on pouvoit deduire de ces causes: et il me semble que, par la, i' ay trouvé des Cieux, des Astres, une Terre et mesme, sur la terre, de l' Eau, de l' Air, de Feu, des Mineraux.... (Discours de la méthode).

<sup>32</sup>) R. Hooykaas, Pascal, zijn wetenschap en zijn religie. Orgaan der Chr. Vereen. van Natuur- en Geneeskundigen in Nederland. 1939. In deze studie is het empirisme van Pascal door ons uitvoeriger onderzocht, zoodat we voor nadere bijzonderheden daarheen verwijzen.

<sup>33</sup>) Pensées, fragment 79 (nummering Brunschvicg).

<sup>34</sup>) B. Pascal, Oeuvres, éd. Brunschvicg et Boutroux. 2e éd. Paris 1923. Tome III, p. 266: ...les experiences sont les véritables Maîtres qu' il faut suivre dans la Physique. (Traité de la pesanteur de la masse de l' air. 1654).